

فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان / سال چهارم، ویژه نامه اقتصاد مقاومتی، پاییز ۱۳۹۵ / صفحات ۶۲-۳۳

تحلیلی بر روابط علی بین شاخص‌های سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی با رویکرد تصمیم‌گیری چند معیاره دیماتل

علیرضا مقتدایی^۱، عبدالله یاوران بخشایش^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۰۳/۲۲ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۰۵/۳۱

چکیده

یافتن روابط علی و اولویت بندی روابط علی در شاخص‌های اقتصاد مقاومتی یک نوع اقدامی است که چنانچه به آن خوب توجه گردد باعث خواهد شد که سیاست گذار با درک بهتری از شرایط، برنامه ریزی و تصمیم‌گیری مناسبی اتخاذ نمایند. بنابراین در مقاله حاضر برای یافتن روابط علی و الویت بندی روابط علی شاخص‌های ۲۴ گانه اقتصاد مقاومتی از روش تصمیم‌گیری چند معیاره استفاده نمودیم و وابستگی‌های موجود میان عوامل را با روش دیماتل بدست آوردیم و پس از آن عوامل تاثیر گذار و تاثیر پذیر را بصورت مجزا مشخص کردیم. برای انجام این کار، کل شاخصهای ۲۴ گانه سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی به عنوان عوامل بالقوه در پرسشنامه ای تهیه و با استفاده از نظر خبرگان و نرم افزار متلب نتایج تحلیل گردید. بر اساس یافته‌های این تحقیق، «تاثیر گذارترین شاخص» در تحقق اقتصاد مقاومتی ایجاد هماهنگی در سیاست‌های اقتصاد مقاومتی است و شاخص افزایش تولید داخلی نهاده‌ها و کالاهای اساسی در یک کشور «تاثیر پذیرترین عامل» نسبت به سایر عوامل در تحقق سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی است.

طبقه بندی JEL: C88, D79, H10

واژگان کلیدی: اقتصاد مقاومتی، تاب آوری اقتصاد، شاخص‌های تاثیر گذار و تاثیر پذیر، تکنیک دیماتل، تصمیم‌گیری چند معیاره.

Email: a.moghtadaei@cbi.ir

۱. مدیر کل آمارهای اقتصادی، بانک مرکزی ج.ا.ا.

Email: a.yavaran@cbi.ir

۲. کارشناسی ارشد مدیریت مالی، اداره آمار اقتصادی، بانک مرکزی ج.ا.ا.

3DEMATEL (Decision Making Trial And Evaluation)

4MATLAB

مقدمه

مجموعه مشکلات اقتصادی و اجتماعی برآمده در یک دهه اخیر ایران اندیشمندان اقتصادی و سیاسی را بر آن داشت تا با بکارگیری رویکردهای مختلف به بررسی علل شکل‌گیری این مشکلات بپردازند تا از طریق آنها به ارائه راهکارهای در جهت بهبود آن برآیند. مجموعه نظریات ارائه شده در این باره و خیل تلاشهای صورت گرفته در فضای تحریمی نه تنها باعث بهبود اوضاع نشد بلکه روند مشکلات موجود را افزایش داد. به همین جهت رهبر معظم انقلاب حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای خود با ارائه راهکارهایی که با عنوان اقتصاد مقاومتی مطرح شد باب جدیدی برای رویایی با این مشکلات باز کردند.

از ابتدای مطرح شدن نگاه اقتصاد مقاومتی، رهبر معظم انقلاب در سخنرانی‌های گوناگون به تبیین این مفهوم پرداخته‌اند که در بخش‌های بعد این پژوهش به تفصیل عنوان خواهد گردید. پس از این فضایی که رهبری معزز و معظم انقلاب برای اندیشمندان و کارگزاران نظام باز کردند، شاهد نوشته‌ها و سخنان بسیاری در فضای فکری جامعه بودیم و پس از ابلاغ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی اکنون نوبت آن است که مسئولان نظام در قوای سه‌گانه و سایر نهادها و سازمان‌های حکومتی و عمومی وظایف خود را نسبت به اجرایی شدن این سند به انجام برسانند. در این پژوهش با استفاده روشهای تصمیم‌گیری چند معیاره به اولویت‌بندی سیاستهای کلی اقتصاد مقاومتی می‌پردازیم لازم به یادآوری است که همه سیاستهای کلی اقتصاد مقاومتی دارای اهمیت خاص و منحصر به فردی، در نوع خود هستند؛ ولی استفاده از روشهای تصمیم‌گیری چند معیاره ایجاب می‌نماید که بدانیم با شرایط اقتصادی موجود از نظر خبرگان چه شاخص‌های از اقتصاد مقاومتی در اولویت قرار دارند، تا بر اساس آن برنامه‌ریزی‌های لازم صورت پذیرد. در این پژوهش بعد از ارائه مقدمه‌ای و بیان اهمیت موضوع به ادبیات پژوهش می‌پردازیم و در ادامه به روش پژوهش و جامعه آماری و نحوه گردآوری داده‌ها بحث می‌نمائیم و با اجرای مراحل روش تحقیق به نتایج نهایی دست می‌یابیم.

۱. ادبیات پژوهش

در بخش ادبیات پژوهش ابتدا با مروری بر ادبیات اقتصادی در دنیا با عنوان "تاب‌آوری اقتصادی" که نزدیکترین مفهوم به اقتصاد مقاومتی است بحث می‌گردد و در ادامه به الگوی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران می‌پردازیم.

۲. اقتصاد مقاومتی در ادبیات اقتصادی

در این بخش ابتدا به مفهوم تاب آوری اقتصادی خواهیم پرداخت و در ادامه انواع و گونه‌های راهبردی تاب آوری اقتصادی شرح داده می‌شود و در آخر معیار و سنجش‌های تاب آوری اقتصادی بطور مختصر عنوان می‌گردد.

۲-۱. مفهوم تاب آوری اقتصادی

مفهوم مقاومت، در ادبیات موضوعی معادل «تاب آوری» و مقاومت اقتصادی یا اقتصاد مقاومتی نیز معادل «تاب آوری اقتصادی» است. به‌طور کلی در ادبیات موضوعی، هر جا از مقاومت صحبت می‌شود، اشاره به استعداد بازیابی و برگشت به وضعیت اولیه سیستم بعد از مواجه شدن آن سیستم با شوک است. «تاب آوری» تعبیری است که در طیف وسیعی رشته‌ها در حوزه‌های مختلف اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و زیست محیطی در سال‌های اخیر بکار گرفته شده است. معنی تاب آوری در علوم مهندسی ظرفیت «بازگشت سریع پس از تنش، تحمل تنش بیشتر، کاهش تخریب در اثر مقدار معینی از تنش» تبیین شده است. در روان‌شناسی به تمایل افراد جهت حل و فصل مشکلات و استرس‌ها تاب آوری روان‌شناختی می‌گویند که فرد می‌تواند پس از رویارویی با مشکلات به حالت اولیه روانی برگردد (قیاسوند و همکاران، ۱۳۹۳). اما بریگالیو (۲۰۰۶) از اصطلاحی به نام «تاب آوری اقتصادی» برای اشاره به توان سیاست‌ساختگی اقتصاد برای بهبود (یا انطباق با) آثار شوکهای برونزای مخالف استفاده کرده است. این اصطلاح با تعریفی که از آن شده، نزدیکترین مفهوم به «اقتصاد مقاومتی» در ادبیات رایج کشور ماست. (اله مراد سیف، ۱۳۹۱) بریگالیو بیان می‌دارد که اصطلاح تاب آوری اقتصادی به دو مفهوم به کار می‌رود:

اول، توانایی اقتصاد برای بهبود سریع از شوکهای اقتصادی تخریب‌کننده خارجی است؛ دوم، توانایی اقتصاد برای ایستادگی در برابر آثار این شوکها هست.

توان اقتصاد برای بهبود یافتن از آثار شوکهای مخالف به شدت محدود خواهد شد بطور مثال اگر کسری‌های مالی مزمن وجود داشته باشد. از طرف دیگر اگر ابزارهای سیاستی بتواند برای خنثی سازی آثار منفی شوکها مورد استفاده قرار گیرد، این توان ارتقا خواهد یافت؛ مانند موقعیتی که کشور از وضعیت مالی قوی برخوردار است و می‌تواند مخارج احتیاطی یا تخفیف‌های مالیاتی را برای برخورد با آثار منفی شوکها مورد استفاده قرار دهد. این نوع تاب آوری اقتصادی نوعی «تقابل با شوک» است. توانایی ایستادن در برابر شوکها هنگامی متصور است، که شوکها خنثی یا ناچیز باشند. همچنین این نوع تاب آوری هنگامی ممکن است که

- 1 Resilience
- 2 Economic Resilience
- 3 Briguglio

اقتصاد از مکانیسم‌هایی برخوردار باشد که آثار شوکها را کاهش دهد که با عنوان "جذب شوک" از آن نام برده می‌شود. برای مثال، وجود بازاری انعطاف پذیر می‌تواند به عنوان ابزاری برای جذب شوکها عمل کند (بریگالینو، ۲۰۱۱).

به طور کلی، تاب آوری اقتصادی ممکن است ایستا یا پویا باشد. تاب آوری اقتصادی ایستا به مفهوم توان یا ظرفیت یک سیستم برای جذب یا منعطف شدن در برابر خطر یا زیان است. در تعریف پویای آن، تاب آوری اقتصادی به توان یک سیستم برای بهبود از شوکی پایدار گفته می‌شود. از دید دیگر دو نوع تاب آوری اقتصادی داریم (رز، ۲۰۰۴):

تاب آوری اقتصادی ذاتی: توانایی در شرایط عادی، یعنی توان جایگزینی نهاده‌های دیگر برای نهاده‌هایی که از طریق شوک خارجی با مشکل مواجه شده‌اند یا توان بازارها برای باز تخصیص منابع در پاسخ به علامت‌های قیمتی است. این نوع تاب آوری اقتصادی، ذات یک اقتصاد است و جنبه سیاستگذاری ندارد.

تاب آوری اقتصادی انطباقی: توانایی در شرایط بحران ناشی از قوه ابتکار و تلاش فوق عادی را گویند، یعنی بالا بردن توان جایگزینی نهاده‌ها در عملیات بازرگانی منفرد یا تقویت بازارها از طریق کامل کردن اطلاعات عوامل اقتصادی عرضه کننده و تقاضاکننده برای پیدا کردن یکدیگر است؛ این نوع تاب آوری اقتصادی به خودی خود وجود ندارد، بلکه جنبه سیاستگذاری دارد.

۲-۲. راهبردهای تاب آوری اقتصادی

دو راهبرد تاب آوری اقتصادی شامل مدیریت بهبود و اقدامات تسکینی هستند. هر دو راهبرد ممکن است تاب آوری اقتصادی ذاتی را ارتقا دهند. تاکنون هیچ یک از آن دو بر دیگری ترجیح داده نشده است. اقدامات تسکینی نوعاً برای کاهش احتمال شکست و نیز کاهش آسیب پذیری از طریق ارتقای مقاومت اقتصادی عمل می‌کند. مدیریت بهبود معمولاً در جهت فراهم سازی کمکهای جانبی به بنگاه‌ها و خانوارهایی که از شرایط پیش آمده متأثر شده‌اند و نیز کاهش دوره بهبود عمل می‌کند. بخش اول مدیریت بهبود (یعنی اقدامات کمکی جانبی) با تاب آوری اقتصادی سازگاری ندارد، زیرا تاب آوری اقتصادی بر خوداتکایی گروه‌های اجتماعی در مفهوم گسترده تری از توانایی پایداری تأکید دارد. با وجود این، رهیافت کاهش دوره بهبود نقشی کلیدی در توسعه مفهوم تاب آوری اقتصادی برای در بر گرفتن عناصر پویاتر دارد.

تاب آوری اقتصادی در سه سطح قابلیت پیاده سازی دارد:

- 1 Inherent
- 2 Adaptive
- 3 Recovery Management
- 4 Mitigation

۱. سطح خرد شامل بنگاه‌ها، خانوارها و سازمان‌های منفرد؛
۲. سطح میانی شامل بخش‌های اقتصادی، بازارهای منفرد یا گروه‌های تعاونی؛
۳. سطح کلان شامل ترکیب واحدها و بازارهای منفرد با توجه به اینکه چنین ترکیبی به دلیل وجود کنش‌های متقابل در اقتصاد به مفهوم جمع ساده واحدها و بازارها نیست.

۲-۳. محورهای چهارگانه سنجش (کمی سازی) تاب آوری اقتصادی

بریگاگلیو چارچوبی را برای سنجش (کمی سازی) تاب آوری اقتصادی پیشنهاد کرده که شامل چهار عامل اساسی است:

الف- ثبات اقتصاد کلان

هنگام وارد شدن شوک اقتصادی منفی به اقتصاد، اگر اقتصاد کلان از نظر ثبات در وضعیت ضعیفی باشد، جای زیادی برای مانور وجود ندارد؛ بریگاگلیو سه متغیر را برای سنجش تاب آوری اقتصادی از جهت ثبات اقتصاد کلان پیشنهاد می‌دهد. این سه شاخص نسبت کسری مالی به تولید ناخالص داخلی، مجموع نرخ‌های تورم و بیکاری و نسبت کسری خارجی به تولید ناخالص داخلی است.

ب- کارایی بازارهای خرد

کارایی بازار خرد یعنی اقتصاد در برخورد با آثار منفی شوکها بتواند به باز تخصیص بهینه منابع با استفاده‌های جایگزینی و جانشینی دست پیدا نماید. بریگاگلیو به عنوان یک جانشین برای کارایی بازاری شاخصهای بهینه کردن اندازه دولت، شفاف سازی حقوق مالکیت، ایجاد شرایط دسترسی سالم به اعتبارات، بهبود فضای کسب و کار و تنظیم بازار کار و تولید عنوان می‌نماید. این شاخص بر کارایی بازار مالی و بازار کار و نیز درجه کنترل بوروکراتیک بر کنترل تجاری متمرکز شده است.

ج- حکمرانی خوب

این عامل مسائل زیادی را تحت پوشش قرار می‌دهد که شامل قانونگذاری، حقوق مالکیت، امنیت داخلی و بین المللی و مشارکت مناسب در چارچوب تجارت بین الملل می‌شود. در غیاب حکمرانی خوب شوکهای مخالف به راحتی می‌توانند اوضاع اقتصادی و اجتماعی را مختل کنند؛ از این رو، آثار آسیب پذیری اقتصادی تشدید خواهد شد. بریگاگلیو بخشی از شاخص آزادی اقتصادی را که بر ساختار مشروع و امنیت حقوق مالکیت تمرکز دارد به عنوان شاخص حکمرانی خوب انتخاب کرده است. این شاخص بر استقلال قضایی، بی طرفی دادگاهها، حمایت از حقوق مالکیت معنوی، عدم دخالت نظامیان و جامعیت سیستم سیاسی و قانونی دلالت دارد.

د- توسعه اجتماعی

این عامل به و ضعیفی اشاره دارد که در آن یک جامعه در ابعاد مختلف توسعه یافته باشد، به طوری که دستگاه‌های اقتصادی قادر باشند بدون تأخیر ناشی از ناآرامی‌های مدنی، عملکرد مؤثری از خود نشان دهند. توسعه اجتماعی را همچنین میتوان به انسجام اجتماعی مرتبط کرد. بریگالکیو برای توسعه اجتماعی از شاخص‌های آموزش و بهداشت مندرج در شاخص توسعه انسانی استفاده کرده است (اله مراد سیف، ۱۳۹۱).

۳. الگوی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران

با توجه به مضمون سند چشم‌انداز کشور، جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۴۰۴ رتبه اول منطقه به لحاظ اقتصادی، علمی و فناوری خواهد بود. از سوی دیگر تضعیف اقتصاد ایران به عنوان هدف اول کشورهای غربی جهت نیل به اهدافشان تعیین شده است. در این شرایط، مقام معظم رهبری ایده و مفهوم "اقتصاد مقاومتی" را به عنوان برنامه و راهکار مقابله با این تهدیدات و پیشبرد کشور به سوی اهداف بلند مدت مذکور در سند چشم‌انداز معرفی نمودند. اقتصاد مقاومتی الگویی اقتصادی است که برای یک ملت حتی در شرایط فشار و تحریم، زمینه رشد و شکوفایی را فراهم می‌کند. با تشدید فشارها و تحریم‌های کشورهای غربی علیه کشورمان، مهمترین مسئله پیش رو، مسئله تأمین منابع مالی مورد نیاز کشور (بطور کلی هم در بخش دولتی و هم بخش خصوصی) خواهد بود. برای تأمین نیازهای مالی اقتصاد کشور، راهکارهایی همچون افزایش دریافتی‌های مالیاتی، تأکید بر اصلاح الگوی مصرف، اجرای مرحله دوم هدفمندی و غیره به عنوان راهکارهایی برای تأمین منابع مالی همواره مورد اشاره بوده است. اما به نظر می‌رسد، اقتصاد مقاومتی چیزی بیش از چنین راهبردهای متعارف و شناخته شده‌ای باشد (عربی، ۱۳۹۲). در این بخش، تلاش می‌شود که اقتصاد مقاومتی با توجه به بیانات مقام معظم رهبری و سایر صاحب‌نظران تعریف و معرفی شود. مقام معظم رهبری در سخنرانی و بیانات متعددی به موضوع اقتصاد مقاومتی پرداختند که با بررسی این بیانات می‌توان ادبیات کافی جهت تحقیق را بدست آورد. که خلاصه‌ای از بیانات مقام معظم رهبری درباره اقتصاد مقاومتی در زیر آورده شده است:

ایشان معنای اقتصاد مقاومتی را چنین بیان فرموده‌اند: «اقتصاد مقاومتی معنایش این است که ما یک اقتصادی داشته باشیم که هم روند رو به رشد اقتصادی در کشور محفوظ بماند، هم آسیب‌پذیری اش کاهش پیدا کند، یعنی وضع اقتصادی کشور و نظام اقتصادی جوری باشد که در مقابل ترندهای دشمنان، که همیشگی و به شکل‌های مختلف خواهد بود، کمتر آسیب ببیند و اختلال پیدا کند.» همچنین ایشان در جای دیگر این مفهوم را چنین معنا می‌کنند: «اقتصاد مقاومتی فقط جنبه نفی نیست، این جور نیست که اقتصاد مقاومتی معنایش حصار کشیدن دور خود و فقط انجام یک کارهای تدافعی باشد. نه، اقتصاد مقاومتی یعنی آن اقتصادی که به یک ملت امکان می‌دهد و اجازه می‌دهد که حتی در شرایط فشار هم رشد و شکوفایی

خودشان را داشته باشند.» در کل این رویکرد به عنوان یک رویکرد اقتصادی از سوی اندیشمندان اقتصاد پذیرفته شده است.

ایشان در دیدار سالانه خود با دانشجویان در خصوص مبحث تشکیل گروه‌های مطالعاتی و تحقیقاتی در زمینه‌های مختلف از جمله اقتصاد مقاومتی این طرح را بسیار جالب بر شمردند. حضرت آیت الله خامنه‌ای در همان دیدار بر ضرورت توجه بیشتر همراه با برنامه ریزی سه قوه برای تحرک بیشتر و تحقق اهداف سال جهاد اقتصادی به ویژه طراحی اقتصاد مقاومتی تاکید کردند. ایشان در جمع کارآفرینان بیان فرمودند که «ما باید هر کدام نقش خودمان را بشناسیم و آن را ایفا کنیم، یکی از بخشهای ما، اقتصاد است و خاصیت اقتصاد در یک چنین شرایطی، اقتصاد مقاومتی است، یعنی اقتصادی که همراه با شد با مقاومت در مقابل کار شکنی دشمن، خبثت دشمن، دشمنانی که ما داریم، به نظر من یکی از بخش‌های مهمی که می‌تواند این اقتصاد مقاومتی را پایدار کند، همین کار شماسست، همین شرکت‌های دانش بنیان است، این یکی از بهترین مظاهر و یکی از موثرترین مولفه‌های اقتصاد مقاومتی است، این را باید دنبال کرد».

اقتصاد مقاومتی که از طرف رهبری مورد اشاره قرار گرفته است، برای آنکه در کشور مورد اجرا قرار گیرد و الگوی مناسب آن طراحی شود، باید دو مشخصه بارز اسلامی و ایرانی بودن را به همراه داشته باشد. الگوی اقتصاد مقاومتی از جنبه اسلامی بودن آن متناظر به اهداف و آرمان‌های جامعه است و از جنبه ایرانی بودن آن نیز ناظر به مسائل و نیازهای بومی کشور ایران است. بنابراین عنوان اقتصاد مقاومتی برای وضعیت سال‌های اخیر و چند سال آینده اقتصاد کشور از آن رو انتخاب شده است که اقتصاد کشور باید در کوتاه مدت تغییراتی را به خود ببیند که بتواند در مقابل حمله‌های بیرونی از خود مقاومت نشان دهد. یکی از مبانی طراحی چنین الگویی، وجه اسلامی بودن آن است.

۳-۱. جنبه‌های اسلامی بودن اقتصاد مقاومتی

در آموزه‌های اسلامی، موارد زیادی را می‌توان یافت که از آنها می‌توان به عنوان شاخص‌های اقتصاد اسلامی یاد کرد. به عبارت دیگر بسیاری از جنبه‌های اقتصاد اسلامی با اقتصاد مقاومتی مشترک هستند که در ادامه به برخی از آنها اشاره می‌شود:

الف) نفی سبیل

از جمله مبانی مشترک اقتصاد مقاومتی و اقتصاد اسلامی، قاعده نفی سبیل است. مطابق آیه ۱۴۱ سوره نساء و قسمت پایانی آن، خداوند راهی را برای تسلط کفار بر مسلمین قرار نداده است: «... و خدا تا ابد اجازه نداده است که کافران کمترین تسلطی بر مؤمنان داشته باشند». این قاعده نفی هر گونه تسلط کفار بر مسلمین را در زمینه‌های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و نظامی را در بر می‌گیرد و هیچ‌گونه تسلطی را جایز نمی‌داند.

ب) عدم اسراف

اسراف و زیاده‌روی باعث اتلاف منابع و به زحمت افتادن فرد، خانواده و جامعه می‌شود. یکی از اصول اولیه و مورد قبول عام در اقتصاد، اصل کمبود منابع در جامعه است. با این فرض که عرضه و یا تولید کالاها و خدمات در اقتصاد محدود است، مصرف زیاد و اسراف آن توسط مردم، موجب می‌شود که عده دیگر و به‌صورت کلی همه افراد جامعه به سختی بیافتند. مصرف بیش از اندازه و مصرف‌گرایی تقلیدی در جامعه منجر به افزایش واردات، خروج سرمایه‌های کشور و در نتیجه وابستگی جامعه به خارج از کشور می‌شود. وابستگی مضر به خارج از کشور نیز صدمات و لطماتی را با خود به همراه دارد و کشور را آسیب‌پذیر می‌کند. وابستگی به خارج از کشور مانند اقتصاد نفتی، در اقتصاد اسلامی و در اقتصاد مقاومتی پذیرفته نیست و جزو شاخص‌های یک اقتصاد مستقل نیست.

ج) گسترش قناعت

امام علی (ع) می‌فرماید: قناعت بزرگترین سرمایه است. برای افزایش قناعت در جامعه، دولت و نهادهای اطلاع‌رسانی و رسانه‌ها می‌توانند با فرهنگ‌سازی به آموزش مردم اقدام کرده و مردم را به کاهش اسراف ترغیب کنند. از طرف دیگر، دولت می‌تواند با نظارت خود، قیمت‌گذاری کالاها را به‌گونه‌ای انجام دهد تا مردم این نکته را درک کنند که منابع جامعه محدود است و در نتیجه برای هر کالا باید قیمت واقعی آن را پرداخت کنند.

د) نهی اخلال‌گری در نظام

هر سیاست یا فعالیتی که ارتکاب یا ترک آن موجب مختل‌گردیدن نظم و نسق جامعه گردد، حرام است. این تحریم ضامن حفظ استقلال جامعه و عدم استضعاف مسلمانان است. یکی از موارد اختلال نظام وقتی است که اجرای یک فعالیت مجاز یا پرهیز از یک فعالیت غیرمجاز موجب هرج و مرج و یا عسر و حرج برای مردم گردد. طی دو سال اخیر، فعالیت‌های سوداگرانه و سودجویانه در بازار ارز، طلا، ملک و بعضی بانک‌ها باعث اختلال در نظام اقتصادی کشور و تشدید فشار به مردم به‌ویژه اقشار آسیب‌پذیر جامعه شده است.

ه) نهی از اتراف

اتراف، رفتار و علل اقتصادی است که از سوی برخی از سرمایه‌داران و ثروتمندان انجام می‌شود. اتراف از جمله فرهنگ‌ها و هنجارهایی است که قرآن آن را باعث هلاکت حتمی جوامع معرفی می‌کند و اتراف‌کنندگان که قرآن آنها را مترفین می‌نامند همیشه باعث نابودی جوامع بوده‌اند. شاید بتوان مصرف کالاها را تجملی و غیرضروری که مصرف عموم افراد جامعه نباشد و فقط در دهک بالای درآمدی و تنها از طریق واردات تأمین گردد را در زمره این‌گونه موارد به حساب آورد. (کریم و همکاران، ۱۳۹۳)

۲-۳. تحلیل رویکرد اقتصاد مقاومتی

برای تحلیل اقتصاد مقاومتی دو رویکرد وجود دارد:

— رویکرد مدیریت ریسک! در این رویکرد میزان احتمال شکست سیستم مورد محاسبه قرار می‌گیرد و سعی می‌شود از ورود به حوزه‌هایی که ریسک بالایی دارد، پرهیز شود.

— رویکرد مهندسی مقاومت! در این رویکرد روش‌های تقویت مقاومت سیستم و همچنین ایجاد انعطاف‌پذیری بیشتر در برابر فشارهای وارده مورد مطالعه قرار می‌گیرد و از طریق تقویت سیستم، مقاومت در برابر فشار وارده افزایش می‌یابد، به طوری که آسیب به حداقل برسد (دانش جعفری، ۱۳۹۲).

مفهوم مقاومت به عنوان توانایی خانوارها، جوامع، کشورها و سیستم‌ها در راستای تخفیف، قابلیت انطباق و بازیابی خود از شوک‌ها و استرس‌ها به گونه‌ای که آسیب‌پذیری مزمن کاهش یابد و رشد درونزا تسهیل گردد. در صورتی که مقاومت بالا باشد، پس از کاهش در اثر شوک، در ادامه روند توسعه بلندمدت با نرخ رشد گذشته یا حتی بیش از آن ادامه می‌یابد. ماهیت شوک‌های وارده بر اقتصاد ایران، کانال‌های اثرگذاری و وضعیت ثبات بودجه‌ی دولت، بخش خارجی و بخش مالی بدین صورت می‌تواند باشد، که بخش پولی از فعالیت‌های بخش‌های مولد اقتصادی حمایت نماید تا اقتصاد کشور در مسیری باثبات و پایدار حرکت نماید. اقتصاد مقاومتی باید کشور را در مقابل شوک‌های خارجی همچون شوک منفی قیمت نفت، بحران‌های مالی و اقتصادی جهانی، تحریم‌های بین‌المللی شامل تحریم مالی و تحریم اقتصادی و نیز شوک‌های داخلی همچون بلایای طبیعی، شوک‌های طرف عرضه و تقاضای اقتصاد (هدفمندسازی یارانه‌ها، بحران‌های بانکی و ...) مقاوم سازد. در این راستا لازم است ثبات در سه حوزه ثبات مالی، ثبات خارجی و ثبات بودجه‌ای برقرار گردد تا ثبات اقتصاد کلان را پدید آورد. (قربانی، ۱۳۹۳)

۳-۳. پیشینه تحقیق

مطالعات انجام شده مربوط به اقتصاد مقاومتی در ایران بدلیل نو پا بودن این نظریه بسیار نامحدود هست اما در این پژوهش سعی می‌گردد با وجود محدودیت منابع، مطالعاتی را بصورت خلاصه ای در جدول (۱) مرور نماییم:

جدول-۱. خلاصه ای از پیشینه پژوهش

عنوان پژوهش	پژوهشگران	خلاصه پژوهش
حسابداری مدیریت، ابزاری کارآمد در خدمت اقتصاد مقاومتی	زهرا دیبانی دیلمی (۱۳۹۴)	تحلیل نموده که ابزارهای حسابداری مدیریت که می‌تواند به مدیران واحدهای اقتصادی کمک کند تا به اجرایی نمودن ارکان اقتصاد مقاومتی (بخصوص تولید ملی) در واحد خودشان بپردازند و توجه مدیران را به استفاده از این ابزارهای کارآمد که می‌تواند به موفقیت آنها در جهان پرقاب و سیاست زده امروز کمک کند، معطوف سازد.
راهبردهای تأمین منابع مالی پایدار شهرداری تهران در برنامه پنج‌ساله، با تأکید بر سیاست‌های ابلاغی اقتصاد مقاومتی	رضا نثاری و همکاران (۱۳۹۴)	بخش عمده‌ای از درآمدهای اصلی شهرداری‌ها، با مفاهیم پایداری، سازگار نیستند و از استمرار و مطلوبیت، برخوردار نمی‌باشند؛ پس این ضرورت به وجود می‌آید که شهرداری‌ها بهتر است با مطالعه ساختار درآمدی و بر پایه اقتصاد مقاومتی، راهکارهای جدیدی را برای تأمین منابع درآمدی پایدار و مستمر به منظور ارائه خدمات مطلوب به شهروندان داشته باشند.
بررسی و تبیین الگوی اقتصاد مقاومتی در اقتصاد ایران	مجید افشار و جواد پورغفار (۱۳۹۳)	ضمن تعریف و بیان مفهومی اقتصاد مقاومتی و همچنین شاخص‌ها و مولفه‌های آن به ارائه راهکارهای مناسب برای ترویج فرهنگ اقتصاد مقاومتی و راه حل مقابله با تحریم‌ها و همچنین تقویت توان و ظرفیت تولید داخلی پرداخته است.
قراردادهای نفتی از منظر تولید صیانتی و ازدیاد برداشت: رویکرد اقتصاد مقاومتی	مسعود درخشان (۱۳۹۳)	بر اساس بندهای ۱۴ و ۱۵ سیاست‌های اقتصاد مقاومتی عنوان می‌نماید که قراردادهای نفتی به شرطی بهینه است که مبتنی بر این دو اصل باشد و فقط قراردادهای حمایتی و همکاری‌های فنی و مدیریتی با شرکت‌های خدمات نفتی می‌تواند با اصول اقتصاد مقاومتی هماهنگ باشد.
نگرشی نهادی بر ساختارسازی قدرت در عرصه داخلی برای نیل به اقتصاد مقاومتی	پرویز داودی و فاطمه سادات جعفریه (۱۳۹۳)	اقتصاد مقاومتی به مفهوم توانایی جوامع در انطباق پذیری در مواجهه با شوکها طبق ادبیات نهادی «کارایی تطبیقی» تلقی می‌شود که میزان این کارایی به انعطاف پذیری ماتریس نهادی جامعه بستگی دارد. که با تحلیلی مقایسه‌ای بین نگرش نئوکلاسیک و نهادی با پیش کشاندن مبانی فکری دو نگرش در حوزه قدرت، را آشکار می‌سازد.

<p>با توجه به چشم انداز جهانی نفت استفاده از نفت در بخش‌های حمل و نقل، صنعت به ویژه پتروشیمی، مصارف خانگی / تجاری و کشاورزی، و تولید برق به جای فروش نفت خام، می‌تواند راهگشای کاهش وابستگی به نفت از راهبردهای اقتصاد مقاومتی باشد.</p>	<p>داود دانش جعفری و سمانه کریمی (۱۳۹۳)</p>	<p>نفت، برنامه ششم توسعه و اقتصاد مقاومتی</p>
<p>با بررسی وضعیت کشاورزی در ایران و کشورهای منتخب به این نتیجه رسید که توسعه کشاورزی را بدلالی از جمله نوعی از اقتصاد مردمی بودن و کاهش وابستگی به نفت و تنوع اقتصادی که دارد هم راستا در جهت تحقق اقتصاد مقاومتی شناختند.</p>	<p>محمد حسین کریم و همکاران (۱۳۹۳)</p>	<p>توسعه کشاورزی و اقتصاد مقاومتی، جایگزین نفت</p>
<p>از منظر اسلام و با نگاه توحیدی نظام اقتصادی مورد تحلیل قرار داده و به این نتیجه رسیده که اقتصاد اسلامی لزوماً مقاومتی هم هست. زیرا اقتصاد در یک نظام اسلامی ظرفیت‌ها و قابلیت‌های علم اقتصاد و مکتب اقتصادی را توأمأ دارد و از نهادهای اقتصادی و اجتماعی مناسب هم بهره می‌گیرد.</p>	<p>علی اسدی (۱۳۹۳)</p>	<p>نظام اقتصاد اسلامی الگوی کامل برای اقتصاد مقاومتی</p>
<p>در گزارش خود بعنوان مطالعات مقدماتی در خصوص اقتصاد مقاومتی به تبیین گام‌هایی که در شناخت اقتصاد مقاومتی لازم است برداشته شود، اشاره می‌نماید که اقتصاد مقاومتی در کوتاه مدت و بلند مدت با یکدیگر وجه مشترک دارند و ناقص یکدیگر نیستند</p>	<p>فتح اله تاری و زهرا کاویانی (۱۳۹۲)</p>	<p>اقتصاد مقاومتی و مولفه‌های آن</p>
<p>جمهوری اسلامی ایران، جهت تحقق کم هزینه تر اقتصاد مقاومتی، می‌بایست در حوزه نقاط قوت، مزیت‌های نسبی و رقابتی خود، در تعامل و در هم تنیدگی بیشتری با اقتصاد جهانی قرار گیرد، تا هزینه تحریم و تهدید نظامی در قبال خود را افزایش داده و منافع و امنیت ملی دیگر کشورها را در امتداد منافع و امنیت ملی خود قرار دهد.</p>	<p>هادی آجیلی (۱۳۹۲)</p>	<p>اقتصاد مقاومتی در نظام اقتصاد سیاسی جهانی</p>

<p>با تحلیل سخنان رهبری معظم و با بهره‌گیری از روش نظریه پردازی داده بنیاد، مدل مفهومی سخنان ایشان پیرامون ابعاد، ویژگی‌ها و الزامات نقشه مهندسی اقتصاد مقاومتی را استخراج نموده‌اند.</p>	<p>محمد صادق تراب زاده و همکاران (۱۳۹۲)</p>	<p>بررسی ابعاد و مولفه‌های اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران در اندیشه حضرت آیت اله خامنه‌ای</p>
<p>بر اساس بیانات مقام معظم رهبری الگوی اقتصاد مقاومتی را مولفه‌های رشد اقتصادی، عدالت اقتصادی، ثبات اقتصادی و فنریت اقتصادی را پیشنهاد کرده و راهبردهای چهارگانه مقابله، خنثی سازی، جذب و ترمیم و پخش و تضعیف منطبق بر مساله تحریم اقتصادی غرب تشریح و مصادیق آنها معرفی کرده است.</p>	<p>اله مراد سیف (۱۳۹۱)</p>	<p>الگوی پیشنهادی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران (مبتنی بر دیدگاه مقام معظم رهبری)</p>
<p>بر اساس استراتژی کوتاه مدت، میان مدت و بلند مدت به بررسی راهبردهای صحیح پیاده سازی اقتصاد مقاومتی و معرفی مولفه‌ها و دستاوردهای آن با توجه به فرمایشات مقام معظم رهبری پرداخته است.</p>	<p>ساره رحمانیان (۱۳۹۱)</p>	<p>بررسی مولفه‌ها، تبیین استراتژی و دستاوردهای پیاده سازی اقتصاد مقاومتی</p>
<p>عنوان می‌نماید که شکل‌گیری اقتصاد مقاومتی در گرو توجه به مرکزیت و محوریت برای فعالیت در عرصه‌ی اقتصاد است تا فعالان این عرصه بتوانند اطلاعات و دستاوردهای خود را در جایی به اشتراک بگذارند بنابراین پارک‌های علمی فناوری را به عنوان یک نمونه عینی از دانشگاه کارآفرین معرفی می‌نماید؛ که نقش موثری در تحقق اقتصاد مقاومتی دارند.</p>	<p>حبیب ابراهیم پور و همکاران (۱۳۹۱)</p>	<p>پارک‌های فناوری و مراکز رشد راهی برای تحقق اقتصاد مقاومتی</p>
<p>با مقایسه تولید ناخالص داخلی استانهای کشور در بازه زمانی ۷۹ تا ۸۳ به این نتیجه رسیده، در صورتی که کشورمان بخواهد در مقابل فشارهای اقتصادی مقاومت کند بایستی رشد و توسعه هماهنگ مناطق کشور (با توزیع عادلانه و تخصیص بهینه منابع و امکانات) گامی موثر در راستای تحقق اقتصاد مقاومتی است.</p>	<p>سنجر سلاجقه و مدی گودرزی (۱۳۹۱)</p>	<p>برنامه ریزی، کارآفرینی و توسعه هماهنگ مناطق کشور گامی موثر در اقتصاد مقاومتی</p>

<p>رویکرد مقاومتی اقتصاد ایران به عنوان مدل دفاعی در برابر تحریم‌های اقتصادی و در جهت تقویت و جذب سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی طی سالهای ۵۹ تا ۹۰ بررسی و مشخص شد یک رابطه تعادلی و بلندمدت بین متغیرهای اندازه بازار، سرمایه انسانی، زیرساخت‌های اجتماعی و نهادها سازگار با شاخص رویکرد اقتصاد مقاومتی وجود دارد.</p>	<p>محسن ابراهیمی و معصومه زیرک (۱۳۹۱)</p>	<p>رابطه علی شاخص مقاومتی و سرمایه‌گذاری در ایران: تحلیلی تجربی از اقتصاد مبتنی بر رویکرد مقاومتی</p>
--	---	---

بنابراین با توجه به اهمیت موضوع که می‌توان هم در بیانات مقام معظم رهبری و هم صاحب‌نظران این حوزه مشاهده نمود و با توجه به اینکه هیچ کدام از تحقیقات پیشین به اولویت بندی شاخص‌های سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی نپرداختند ضروری است که در روش‌های مبانی نظری جهت برنامه ریزی سیاست‌گذاران پژوهشی جهت اولویت بندی این شاخص‌ها صورت پذیرد بنابراین بعد از ابلاغ سیاست‌های کلان اقتصاد مقاومتی توسط مقام معظم رهبری ما عیناً همان شاخص‌های ۲۴ گانه را مبنا قرار می‌دهیم و در این پژوهش برای برنامه ریزی و تصمیم‌گیری در جهت تحقق اقتصاد مقاومتی در پی پاسخ به سوالات زیر خواهیم پرداخت:

➤ ترتیب عوامل تاثیر گذار و تاثیر پذیر به تفکیک شاخص‌های ۲۴ گانه اقتصاد مقاومتی از دید خبرگان چگونه است؟

➤ از سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی چه شاخص‌های تاثیر گذار و چه شاخص‌های تاثیر پذیر در تحقق اقتصاد مقاومتی هستند؟ (روابط علی و معلولی را بین شاخص‌های اقتصاد مقاومتی معلوم نماید)

➤ اولویت عوامل تاثیر گذار شاخص‌های ۲۴ گانه در تحقق اقتصاد مقاومتی از دید خبرگان چگونه است؟

۴. روش پژوهش

روش انتخابی این پژوهش برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، روش دیماتل^۱ است. این روش برای نخستین بار در برنامه علوم بشر آدر پروژه اجرا شده در مرکز تحقیقاتی ژنو^۲ بکار گرفته شد. روش دیماتل به طور عمده برای بررسی مسائل بسیار پیچیده جهانی و استفاده از قضاوت خبرگان^۳ در زمینه‌های علمی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی به کار گرفته می‌شود (ترویسیک و همکاران، ۲۰۰۳). این روش از ویژگی‌های متعددی برخوردار است، از جمله اینکه فرآیندی کارا در شناسایی سلسله مراتب و روابط بین عوامل سیستم است (ناکر

1 Decision Making Trial And Evaluation (DEMATEL)

2 Battelle Memorial (BM)

3 Geneva Research Centr (GRC)

4 Experts Judgement

و همکاران، ۲۰۰۷) این شیوه که از انواع روشهای تصمیم‌گیری بر پایه مقایسه‌های زوجی است با بهره‌گیری از نظرات خبرگان در استخراج عوامل یک سیستم، ساختاردهی سیستماتیک به آنها و با بکارگیری اصول نظریه گراف، ساختاری سلسله‌مراتبی از عوامل موجود در سیستم همراه با روابط تأثیرگذاری و تأثیرپذیری متقابل عناصر مذکور فراهم می‌آورد. به گونه‌ای که شدت اثر روابط مذکور به صورت کمی مشخص می‌شود (لین و ویو، ۲۰۰۸؛ اصغریور، ۱۳۸۲). این دیاگرافها، رابطه وابستگی میان عناصر یک سیستم را به تصویر می‌کشند، به طوری که اعداد روی هر دیاگراف، بیانگر شدت تأثیر یک عنصر بر عنصر دیگر است. از این رو، این روش می‌تواند رابطه‌های میان عناصر را به یک مدل ساختاری قابل درک از سیستم تبدیل کند (ویو و لی، ۲۰۰۷). این رویکرد با این عقیده ایجاد شد که استفاده مناسب از روشهای پژوهش علمی، می‌تواند ساختار پیچیده مسائل را بهبود بخشد و در شناسایی راه‌حلهای عملی با ساختار سلسله‌مراتبی مشارکت کند (تیزنگ و همکاران، ۲۰۱۰) از برتریهای دیگر روش دیماتل نسبت به سایر روشهای تصمیم‌گیری (مثل AHP و غیره) بر پایه مقایسه‌های زوجی، پذیرش بازخور روابط است. به گفته‌ای عناصر موجود در سیستم می‌توانند مستقل از یکدیگر نباشند. اهمیت و وزن هر عامل در سیستم نیز، نه تنها به وسیله بالادست یا منحصرأ عامل‌های پایین دست، بلکه به وسیله تمامی عوامل موجود در سیستم، یعنی کل مدل تعیین می‌شود (اصغریور، ۱۳۸۲).

۴-۱. جامعه آماری پژوهش

به منظور هدایت روش دیماتل، پس از تنظیم شاخص‌ها و پرسشنامه، بایستی نظر خبرگان در مورد این شاخص‌ها به کار گرفته شود. بر اساس نظر اصغریور (۱۳۸۲)، نمونه آماری اغلب مطالعات مبتنی بر روش دیماتل، ۱۰ تا ۱۲ خبره انتخابی است. البته در برخی مطالعات از تعداد بیست پرسش‌شونده استفاده شده است. باید توجه داشت در این فرآیند عامل مهم تر، کیفیت نظر خبرگان است (اصغریور، ۱۳۸۲). انتخاب نمونه‌های پژوهش، بر مبنای معیارهایی همچون اساتید دانشگاهها و موسسات عالی کشور در حوزه اقتصاد و علوم مدیریت و شناخت شاخص‌های مورد استفاده در این پژوهش بوده است. بر این اساس حدود ۹۰ پرسشنامه بین خبرگان طی ماههای تیر و مرداد ۱۳۹۳ توزیع، که در نهایت ۳۸ پرسشنامه تکمیل و جمع‌آوری شد. گفتنی است برای افزایش ضریب اطمینان و صحت پاسخهای دریافتی، عوامل پژوهش به گونه‌ای تعیین شدند که در صورت عدم دانش مورد لزوم، پاسخ‌دهنده قادر به پاسخگویی کامل نبوده است.

۲-۴. گردآوری داده‌ها و پردازش آنها

در این پژوهش، شاخص‌های بیست و چهارگانه‌ی سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی مقام معظم رهبری عیناً در قالب پرسشنامه‌ی مبتنی بر مقایسه‌های زوجی تدوین گردید. این پرسشنامه برای شناسایی روابط احتمالی و میزان این روابط طراحی شده است. در نهایت آرای هر یک از خبرگان به وسیله پرسش‌نامه مذکور جمع‌آوری و سپس نظرهای آنان برای بررسی سؤالهای پژوهش مورد استفاده قرار گرفت.

۳-۴. اجرای روش

مراحل تکنیک دیماتل به شرح زیر است:

گام اول: عناصر تشکیل دهنده مورد بررسی همان عوامل اولیه را مشخص می‌نمائیم.

گام دوم: عناصر مفروض را در رئوس یک دیاگرام قرار داده و روابطی که می‌بایست حاکم بر ارتباطات بین ایستگاه یا رئوس باشد را معلوم می‌نماییم (به طور نمونه نفوذ عنصر F_1 بر عنصر F_2 یا بر عکس یا متقابل یا بلا اثر بر یکدیگر).

گام سوم: قانون تصمیم‌گیری گروهی به منظور توافق جمعی از قضاوت خبرگان را برای رابطه ممکن بین هر دو عنصر F_1 و F_2 مشخص می‌نماییم.

گام چهارم: شدت روابط نهایی (و به توافق جمعی) از عناصر را از خبرگان خواستار شده و بر روی دیاگرام مشخص می‌نماییم. مجموعه رئوس از این دیاگرام را بدین صورت نشان می‌دهیم:

$$N = \{ \text{عامل } n \text{ ام}, \dots, F_3 \text{ (عامل سوم)}, F_2 \text{ (عامل دوم)}, F_1 \text{ (عامل اول)} \}$$

میان امتیازهای داده شده توسط خبرگان به رابطه مستقیم تاثیر عامل سطری (F_1) بر عامل ستونی (F_2) برای هر یک از رابطه‌های تایید شده در گام قبل (در ماتریسهای پذیرفته شده) تعیین می‌گردد.

گام پنجم: امتیازات نهایی از دیاگرام قدم چهارم را به صورت یک ماتریس \bar{M} نشان می‌دهیم.

گام ششم: هر ورودی از ماتریس \bar{M} را در معکوسه بیشترین مجموع ردیفی (α) از آن ماتریس ضرب می‌کنیم این عمل ضرب موجب انحراف از روند حاکم بر پاسخ‌های موجود نمی‌گردد، زیرا آن پاسخ‌ها را برای روابط ممکن به صورت مستقیم (بین هر دو عنصر F_1 و F_2) است و به وضوح آثار غیر مستقیم از عناصر بر یکدیگر کمتر از آثار مستقیم آنها خواهد بود.

گام هفتم: مجموع دنباله نامحدود از آثار مستقیم و غیر مستقیم از عناصر بر یکدیگر (توأم با کلیه بازخورهای ممکن) را به صورت یک تصاعد هندسی، براساس قوانین موجود از گرافها، محاسبه می‌کنیم.

محاسبه این مجموعه نیز نیاز به استفاده از $(I - M)^{-1}$ (معکوسه) خواهد داشت. آثار غیر مستقیم از عناصر موجود به ماتریس معکوس همگرایی دارد، زیرا اثرهای غیر مستقیم در طول زنجیره‌ها از دیاگرام موجود به صورت پیوسته کاهش خواهد بود.

گام هشتم: شدت ممکن از روابط غیرمستقیم از عناصر موجود بر یکدیگر را محاسبه می‌کنیم. این شدت با استدلالی مشابه با فوق، از مجموع تصاعد هندسی زیر حاصل می‌شود:

$$S = M + M^2 + \dots + M^t = \frac{M(1-M^{t+1})}{1-M} = \frac{M}{1-M} = M(1-M)^{-1} \quad (1)$$

گام نهم: سلسله مراتب یا ساختار ممکن از عناصر را مشخص نمودیم، ترتیب نفوذ عناصر بر دیگر عناصر و یا تحت نفوذ قرار گرفتن آن‌ها به طور مسلم، مشخص کننده ساختار ممکن از سلسله مراتب آن عناصر در بهبود یا حل مسئله خواهد بود. که در آخر منتج به یک تصمیم‌گیری گروهی و علمی خواهد شد که بتوانیم به الویت بندی عوامل موثر در شاخص‌های اقتصاد مقاومتی دست یابیم.

تکنیک دیماتل کلیه مزایای اغلب تکنیک‌های دیگر تصمیم‌گیری گروهی را شامل می‌شود، مضافاً اینکه قبول روابط "انتقال ناپذیر" برای آن میسر بوده و بازخورها را دقیقاً بررسی می‌نماید. استفاده از این تکنیک زمان گیر بوده، اما موجب تعامل بیشتری بین تصمیم‌گیرندگان و خبرگان می‌گردد.

۵. یافته‌های پژوهش

همان طور که عنوان شد، برای شناسایی عوامل موثر در اقتصاد مقاومتی همان شاخص‌های ۲۴ گانه مقام معظم رهبری مورد مبنای قرار گرفت و در جدول (۲) آورده شده است:

جدول-۲. شاخص‌های ۲۴ گانه سیاست‌های اقتصاد مقاومتی

شاخص	توضیحی ملخص شده بر شاخص‌ها
توسعه کار آفرینی	یعنی تأمین شرایط و فعال‌سازی کلیه امکانات و منابع مالی و سرمایه‌های انسانی و علمی کشور به منظور توسعه کارآفرینی و به حداکثر رساندن مشارکت آحاد جامعه در فعالیت‌های اقتصادی با تسهیل و تشویق همکاری‌های جمعی و تأکید بر ارتقاء درآمد و نقش طبقات کم درآمد و متوسط.
اقتصاد دانش بنیان	پیشتازی اقتصاد دانش بنیان، پیاده‌سازی و اجرای نقشه جامع علمی کشور و ساماندهی نظام ملی نوآوری به منظور ارتقاء جایگاه جهانی کشور و افزایش سهم تولید و صادرات محصولات و خدمات دانش بنیان و دستیابی به رتبه اول اقتصاد دانش بنیان در منطقه.
محوریت رشد بهره‌وری اقتصاد	محور قرار دادن رشد بهره‌وری در اقتصاد با تقویت عوامل تولید، توانمندسازی نیروی کار، تقویت رقابت‌پذیری اقتصاد، ایجاد بستر رقابت بین مناطق و استانها و به کارگیری ظرفیت و قابلیت‌های متنوع در جغرافیای مزیت‌های مناطق کشور.

اجرای کامل هدفمندی یارانه‌ها	استفاده از ظرفیت اجرای هدفمندسازی یارانه‌ها در جهت افزایش تولید، اشتغال و بهره‌وری، کاهش شدت انرژی و ارتقاء شاخص‌های عدالت اجتماعی.
سهم‌بری کلیه عوامل در زنجیره تولید تا مصرف	سهم‌بری عادلانه عوامل در زنجیره تولید تا مصرف متناسب با نقش آنها در ایجاد ارزش، بویژه با افزایش سهم سرمایه انسانی از طریق ارتقاء آموزش، مهارت، خلاقیت، کارآفرینی و تجربه.
افزایش تولید داخلی نهاده‌ها و کالاهای اساسی	افزایش تولید داخلی نهاده‌ها و کالاهای اساسی (بویژه در اقلام وارداتی)، و اولویت دادن به تولید محصولات و خدمات راهبردی و ایجاد تنوع در مبادی تأمین کالاهای وارداتی با هدف کاهش وابستگی به کشورهای محدود و خاص.
تأمین امنیت غذا و دارو	تأمین امنیت غذا و درمان و ایجاد ذخایر راهبردی با تأکید بر افزایش کمی و کیفی تولید(مواد اولیه و کالا).
اصلاح الگوی مصرف و مدیریت مصرف	مدیریت مصرف با تأکید بر اجرای سیاست‌های کلی اصلاح الگوی مصرف و ترویج مصرف کالاهای داخلی همراه با برنامه ریزی برای ارتقاء کیفیت و رقابت پذیری در تولید.
اصلاح و تقویت همه جانبه نظام مالی	اصلاح و تقویت همه‌جانبه نظام مالی کشور با هدف پاسخگویی به نیازهای اقتصاد ملی، ایجاد ثبات در اقتصاد ملی و پیشگامی در تقویت بخش واقعی.
حمایت همه جانبه هدفمند از صادرات کالا و خدمات	حمایت همه جانبه هدفمند از صادرات کالاها و خدمات به تناسب ارزش افزوده و با خالص ارزآوری مثبت.
توسعه حوزه عمل مناطق آزاد و ویژه اقتصادی	توسعه حوزه عمل مناطق آزاد و ویژه اقتصادی کشور به منظور انتقال فناوری‌های پیشرفته، گسترش و تسهیل تولید، صادرات کالا و خدمات و تأمین نیازهای ضروری و منابع مالی از خارج.
توسعه پیوندهای راهبردی با کشورهای جهان و منطقه بویژه همسایگان	با توسعه پیوندهای راهبردی و گسترش همکاری و مشارکت با کشورهای منطقه و جهان بویژه همسایگان. استفاده از دیپلماسی در جهت حمایت از هدف‌های اقتصادی. استفاده از ظرفیت‌های سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای.

مقابله با ضربه پذیری درآمد حاصل از صادرات نفت و گاز	مقابله با ضربه پذیری درآمد حاصل از صادرات نفت و گاز (با مشتریان راهبردی، تنوع روشهای فروش، مشارکت بخش خصوصی، افزایش صادرات گاز، برق، پتروشیمی و فراورده‌های آنها).
افزایش ذخایر راهبردی نفت و گاز	افزایش ذخایر راهبردی نفت و گاز کشور به منظور اثرگذاری در بازار جهانی نفت و گاز و تأکید بر حفظ و توسعه ظرفیت‌های تولید نفت و گاز، بویژه در میداین مشترک.
افزایش ارزش افزوده صنایع نفت و گاز و فراورده‌های آن	افزایش ارزش افزوده از طریق تکمیل زنجیره ارزش صنعت نفت و گاز، توسعه تولید کالاهای دارای بازدهی بهینه (بر اساس شاخص شدت مصرف انرژی) و بالا بردن صادرات برق، محصولات پتروشیمی و فراورده‌های نفتی با تأکید بر برداشت صیانتی از منابع.
صرفه جویی در هزینه‌های عمومی کشور	صرفه جویی در هزینه‌های عمومی کشور با تأکید بر تحول اساسی در ساختارها، منطقی سازی اندازه دولت و حذف دستگاه‌های موازی و غیرضرور و هزینه‌های زاید.
اصلاح نظام درآمدی دولت	اصلاح نظام درآمدی دولت با افزایش سهم درآمدهای مالیاتی.
افزایش سالانه سهم صندوق توسعه ملی	افزایش سالانه سهم صندوق توسعه ملی از منابع حاصل از صادرات نفت و گاز تا قطع وابستگی بودجه به نفت.
شفاف سازی و سالم سازی اقتصاد	شفاف‌سازی اقتصاد و سالم‌سازی آن و جلوگیری از اقدامات، فعالیت‌ها و زمینه‌های فسادزا در حوزه‌های پولی، تجاری، ارزی و ...
تقویت فرهنگ جهادی در تولید ثروت، بهره‌وری و سرمایه گذاری	تقویت فرهنگ جهادی در ایجاد ارزش افزوده، تولید ثروت، بهره‌وری، کارآفرینی، سرمایه گذاری و اشتغال مولد و اعطای نشان اقتصاد مقاومتی به اشخاص دارای خدمات برجسته در این زمینه.
گفتمان سازی اقتصاد مقاومتی	تبیین ابعاد اقتصاد مقاومتی و گفتمان سازی آن بویژه در محیط‌های علمی، آموزشی و رسانه‌ای و تبدیل آن به گفتمان فراگیر و رایج ملی.
ایجاد هماهنگی در سیاستهای اقتصاد مقاومتی	یعنی شناسایی و بکارگیری ظرفیت‌های علمی، فنی و اقتصادی، رصد برنامه‌های تحریم و افزایش هزینه برای دشمن، مدیریت مخاطرات اقتصادی از طریق تهیه طرح‌های واکنش هوشمند، فعال، سریع.

اصلاح نظام توزیع و قیمت گذاری	شفاف و روان سازی نظام توزیع و قیمت گذاری و روزآمدسازی شیوه‌های نظارت بر بازار.
توسعه و ترویج استاندارد	افزایش پوشش استاندارد برای کلیه محصولات داخلی و ترویج آن.

مأخذ: تلخیص شاخص‌های ۲۴ گانه اقتصاد مقاومتی، ابلاغی مقام معظم رهبری

سپس به منظور بررسی شدت ارتباط میان عوامل موثر به صورت امتیاز دهی از صفر الی چهار انجام شد. به این ترتیب که صفر معرف این است که شدت اثری وجود ندارد و چهار شدیدترین اثر را دارد میانه امتیازات داده شده از سوی خبرگان به ازای هر دو عامل محاسبه شده و مبنای شدت رابطه مستقیم بین هر دو عامل قرار می‌گیرد و در ادامه بررسی بازخورها همراه با اهمیت اثر آنها از تکنیک دیماتل استفاده شد و به کمک نرم افزار متلب نتایج بررسی روابط نهایی بدست آمد. (اصغر پور، ۱۳۸۲، ص ۷۸) با توجه به نتایج مرحله قبل از شدت روابط در این سیستم، ماتریس \hat{M} تشکیل می‌شود.

حاصل ضرب ماتریس \hat{M} در معکوس بیشترین مجموع ردیفی از ماتریس مورد نظر، شدت نسبی حاکم بر روابط مستقیم ارائه می‌کند. یعنی این که هر ورودی از ماتریس \hat{M} را در معکوس بیشترین مجموع ردیفی (α) از آن ماتریس ضرب می‌کنیم. این عمل ضرب موجب انحراف از روند حاکم بر پاسخ‌های موجود نمی‌گردد، زیرا آن پاسخ‌ها را برای روابط ممکن به صورت مستقیم (بین هر دو عنصر F_1 و F_2) است و به وضوح آثار غیر مستقیم از عناصر بر یکدیگر کمتر از آثار مستقیم آنها خواهد بود. بیشترین مجموع ردیفی عدد ۵۳ هست که معکوس آن $0/018868$ می‌شود بنابراین: $\alpha = 0/018868$

در جداول پیوست مقاله، به موارد زیر اشاره شده است:

جدول-۳. شدت نسبی حاکم بر روابط مستقیم $M = \alpha \times \hat{M}$

جدول-۴. شدت ممکن از کلیه روابط مستقیم و غیر مستقیم $(I - M)^{-1}$

جدول-۵. شدت نسبی موجود از روابط مستقیم و غیر مستقیم $M(I - M)^{-1}$

جدول-۶. شدت روابط غیر مستقیم

مجموع دنباله نامحدود از آثار مستقیم و غیر مستقیم از عناصر بر یکدیگر (توام با کلیه بازخورهای ممکن) را به صورت یک تصاعد هندسی، بر اساس قوانین موجود از گراف‌ها، محاسبه می‌کنیم.

$$S = M + M^2 + \dots + M^t = \frac{M(I - M^t)}{I - M} = \frac{M}{I - M} = M(I - M)^{-1} \quad (2)$$

$$\lim_{t \rightarrow \infty} (M)^t = 0$$

محاسبه این مجموعه نیز نیاز با استفاده $(I - M)^{-1}$ (معکوسه) خواهد داشت. آثار غیر مستقیم از عناصر موجود به ماتریس معکوس همگرایی دارد، زیرا اثرهای غیر مستقیم در طول زنجیره‌ها از دیاگرام موجود به صورت پیوسته کاهش می‌یابد. بنابراین در محاسبه ماتریس که در فرمول فوق هست از معکوس $(I - M)^{-1}$ استفاده می‌شود. (I ماتریس یک متناظر با M است)، در جدول (۴) شدت ممکن از کلیه روابط مستقیم و غیر مستقیم را بدست می‌آوریم:

(برای مشاهده جداول ۴، ۵ و ۶ و بقیه جداول این مقاله که در نسخه چاپی منتشر نشده‌اند، به نسخه الکترونیک منتشر شده مقاله بر روی وب سایت مراجعه فرمایید)

جدول (۵) از نفوذ تاثیرات کلیه عوامل بر یکدیگر طی دوره‌های زمانی بلند مدت حکایت می‌کند. البته در این ماتریس، شدت ممکن از کلیه روابط مستقیم و غیر مستقیم بر خورد و بر یکدیگر به دست می‌آید. شدت ممکن از روابط غیر مستقیم (از عناصر موجود بر یکدیگر) را محاسبه می‌کنیم. این شدت با استدلالی مشابه با فوق، از مجموع تصاعد هندسی زیر حاصل می‌شود:

$$S = M^2 + M^3 + M^4 + \dots + M^t = M^2 (I - M)^{-1} \quad (3)$$

شدت روابط غیر مستقیم، در ماتریس جدول شماره ۶ نشان داده شده است. در مرحله آخر ترتیب تاثیر هر یک از این عوامل بر یکدیگر یا تحت تاثیر قرار گرفتن از سایر عوامل مورد بررسی قرار می‌گیرد. با بررسی این روابط ساختار ممکن در سلسله مراتب اثر گذاری و اثر پذیری بدست می‌آید که ما را در بهبود شناخت و شنا سایی الویت‌های شاخص‌های اقتصاد مقاومتی رهنمون می‌کند. لذا با توجه به جدول (۵) با عنوان اثرات مستقیم و غیر مستقیم، جدول (۷) با عنوان جدول ترتیب شاخص‌های تاثیرگذار و تاثیرپذیر به تفکیک هر ۲۴ گانه شاخص‌های اقتصاد مقاومتی محاسبه می‌شود.

بیشترین مجموع ردیفی R نشان دهنده ترتیب عواملی است که به شدت بر عوامل دیگر اثر می‌گذارند. بیشترین مجموع ستونی J نشان دهنده ترتیب عواملی است که تحت تاثیر واقع می‌شوند. بنابراین، ترتیب ستون R نشان دهنده سلسله مراتب عوامل تاثیرگذار و ترتیب عوامل ستون J نشانگر سلسله مراتب عناصر تاثیر پذیر است.

جدول-۷. ترتیب شاخص‌های تاثیر گذار و تاثیر پذیر

مقدار	شاخص‌های تاثیر گذار R	مقدار	شاخص‌های تاثیر پذیر J
۴/۷۱	ایجاد هماهنگی در سیاست‌های اقتصاد مقاومتی	۵/۵۲	افزایش تولید داخلی نهاده‌ها و کالاهای اساسی
۴/۶	توسعه حوزه عمل مناطق آزاد و ویژه اقتصادی	۵/۲۵	مقابله با ضربه پذیری درآمد حاصل از صادرات نفت و گاز
۴/۴۹	شفاف سازی و سالم سازی اقتصاد	۵/۱۴	توسعه پیوندهای راهبردی با کشورهای جهان و منطقه بویژه همسایگان
۴/۴۹	اصلاح الگوی مصرف و مدیریت مصرف	۵/۱۲	اصلاح و تقویت همه جانبه نظام مالی
۴/۴۹	اصلاح و تقویت همه جانبه نظام مالی	۴/۹۳	حمایت همه جانبه هدفمند از صادرات کالا و خدمات
۴/۴۵	اصلاح نظام توزیع و قیمت گذاری	۴/۵۲	توسعه کار آفرینی
۴/۳۳	توسعه کار آفرینی	۴/۴۷	توسعه حوزه عمل مناطق آزاد و ویژه اقتصادی
۴/۲۷	توسعه پیوندهای راهبردی با کشورهای جهان و منطقه بویژه همسایگان	۳/۸۸	تامین امنیت غذا و دارو
۴/۱۸	حمایت همه جانبه هدفمند از صادرات کالا و خدمات	۳/۷۱	افزایش ارزش افزوده صنایع نفت و گاز و فراوردهای آن
۳/۹۵	صرفه جویی در هزینه‌های عمومی کشور	۳/۶۴	شفاف سازی و سالم سازی اقتصاد
۳/۸۵	تقویت فرهنگ جهادی در تولید ثروت، بهره‌وری و سرمایه گذاری	۳/۶۰	افزایش سالانه سهم صندوق توسعه ملی
۳/۸	اصلاح نظام درآمدی دولت	۳/۵۹	اصلاح نظام درآمدی دولت

۳/۵۶	اصلاح الگوی مصرف و مدیریت مصرف	۳/۶۴	مقابله با ضربه پذیری درآمد حاصل از صادرات نفت و گاز
۳/۵۱	اصلاح نظام توزیع و قیمت گذاری	۳/۶۳	اقتصاد دانش بنیان
۳/۴۵	تقویت فرهنگ جهادی در تولید ثروت، بهره‌وری و سرمایه‌گذاری	۳/۵۰	افزایش ارزش افزوده صنایع نفت و گاز و فراورده‌های آن
۳/۴۱	ایجاد هماهنگی در سیاست‌های اقتصاد مقاومتی	۳/۳۷	افزایش تولید داخلی نهاده‌ها و کالاهای اساسی
۳/۳۸	صرفه‌جویی در هزینه‌های عمومی کشور	۳/۲۰	افزایش سالانه سهم صندوق توسعه ملی
۳/۳۵	گفتمان سازی اقتصاد مقاومتی	۳/۱۲	گفتمان سازی اقتصاد مقاومتی
۳/۳۴	محوریت رشد بهره‌وری اقتصاد	۳/۰۲	محوریت رشد بهره‌وری اقتصاد
۲/۵۵	اقتصاد دانش بنیان	۲/۹۸	توسعه و ترویج استاندارد
۲/۴۶	توسعه و ترویج استاندارد	۲/۹۶	اجرای کامل هدفمندی یارانه‌ها
۲/۴۵	سهم بری کلیه عوامل در زنجیره تولید تا مصرف	۲/۸۸	تامین امنیت غذا و دارو
۲/۳۰	افزایش ذخایر راهبردی نفت و گاز	۲/۶۹	افزایش ذخایر راهبردی نفت و گاز
۱/۷۵	اجرای کامل هدفمندی یارانه‌ها	۲/۲۹	سهم بری کلیه عوامل در زنجیره تولید تا مصرف

مأخذ: یافته‌های تحقیق

محل واقعی هر عامل در سلسله مراتب نهایی به وسیله ستون‌های R+J مجموع اثرات متقابل و R-J تفاضل اثرات متقابل در نمودار مشخص شده است، به طوری که R+J حاکی از مجموع شدت یک عامل مهم از نظر اثر گذاری و هم از نظر اثر پذیری است و R-J نشان دهنده موقعیتی است که در صورت مثبت بودن R-J به طور قطع یک تاثیر گذار (شاخص اثر گذار) و در صورت منفی بودن آن قطعاً یک عامل تاثیر پذیر (اثر پذیر) است. به عبارت دیگر، عامل اولویت ایجاد هماهنگی در سیاست‌های اقتصاد مقاومتی اثر گذارترین عامل و افزایش تولید داخلی اثر پذیرترین عامل در تحقق اقتصاد مقاومتی است. (جدول ۸)

جدول-۸. ترتیب شاخص‌های تاثیرگذار (اعداد مثبت) و تاثیرپذیر (اعداد منفی) بر تحقق اقتصاد مقاومتی

ترتیب متغیرها تاثیر پذیر بر اقتصاد مقاومتی	R-J	ترتیب متغیرهای تاثیر گذار بر اقتصاد مقاومتی	R-J
افزایش تولید داخلی نهاده‌ها و کالاهای اساسی	-۲/۱۴	ایجاد هماهنگی در سیاستهای اقتصاد مقاومتی	۱/۳۰
مقابله با ضربه پذیری درآمد حاصل از صادرات نفت و گاز	-۱/۶۲	استفاده از ظرفیت‌های هدفمندی یارانه‌ها	۱/۲۱
تامین امنیت غذا و دارو	- ۱	اقتصاد دانش بنیان	۱/۰۸
توسعه پیوندهای راهبردی با کشورهای جهان و منطقه بویژه همسایگان	-۰/۸۷	روان سازی نظام توزیع و قیمت و نظارت در بازار	۰/۹۳
حمایت همه جانبه هدفمند از صادرات کالا و خدمات	-۰/۷۵	اصلاح الگوی مصرف و مدیریت مصرف	۰/۹۳
اصلاح و تقویت همه جانبه نظام مالی	-۰/۶۳	شفاف سازی و سالم سازی اقتصاد	۰/۸۶
افزایش سالانه سهم صندوق توسعه ملی	-۰/۴۰	صرفه جویی در هزینه‌های عمومی کشور	۰/۵۷
محوریت رشد بهره وری اقتصاد	-۰/۳۲	استاندارد سازی کلیه محصولات داخلی	۰/۵۲
گفتمان سازی اقتصاد مقاومتی	-۰/۲۴	تقویت فرهنگ جهاد اقتصادی در تولید	۰/۴۰
افزایش ارزش افزوده صنایع نفت و گاز و فراوردهای آن	-۰/۲۱	افزایش ذخایر راهبردی نفت و گاز	۰/۳۹
توسعه کار آفرینی	-۰/۱۹	اصلاح نظام درآمدی دولت	۰/۲۱
سهم بری کلیه عوامل در زنجیره تولید تا مصرف	-۰/۱۶	توسعه مناطق آزاد و ویژه اقتصادی	۰/۱۳

مأخذ: یافته‌های پژوهش

از سوی دیگر در بین عوامل تأثیرگذار، مقدار (R+J) شدت تعامل هر عامل را با سایر عوامل نشان می‌دهد. به این ترتیب در گروه عوامل تأثیرگذار، هر قدر میزان (R+J) بیشتر باشد، اهمیت آن عامل بیشتر بوده و در اولویت بالاتری قرار می‌گیرد. عوامل تأثیرگذار به ترتیب شدت تأثیرگذاری بر سایر عوامل در جدول شماره ۹ نشان داده شده‌اند.

جدول-۹. عوامل تأثیرگذار به ترتیب شدت تأثیرگذاری در تحقق اقتصاد مقاومتی

ترتیب متغیرها	R+J
اصلاح و تقویت همه جانبه نظام مالی	۹/۶
توسعه پیوندهای راهبردی با کشورهای جهان و منطقه بویژه همسایگان	۹/۴
حمایت همه جانبه هدفمند از صادرات کالا و خدمات	۹/۱۱
توسعه حوزه عمل مناطق آزاد و ویژه اقتصادی	۹/۰۶
مقابله با ضربه پذیری درآمد حاصل از صادرات نفت و گاز	۸/۸۹
افزایش تولید داخلی نهاده‌ها و کالاهای اساسی	۸/۸۹
توسعه کار آفرینی	۸/۸۵
شفاف سازی و سالم سازی اقتصاد	۸/۱۳
ایجاد هماهنگی در سیاستهای اقتصاد مقاومتی	۸/۱۲
اصلاح الگوی مصرف و مدیریت مصرف	۸/۰۵
اصلاح نظام توزیع و قیمت گذاری	۷/۹۶
اصلاح نظام درآمدی دولت	۷/۳۹

صرفه جویی در هزینه‌های عمومی کشور	۷/۳۲
تقویت فرهنگ جهادی در تولید ثروت، بهره‌وری و سرمایه‌گذاری	۷/۲۹
افزایش ارزش افزوده صنایع نفت و گاز و فراورده‌های آن	۷/۲۱
افزایش سالانه سهم صندوق توسعه ملی	۶/۷۹
تامین امنیت غذا و دارو	۶/۷۵
گفتمان سازی اقتصاد مقاومتی	۶/۴۷
محوریت رشد بهره‌وری اقتصاد	۶/۳۵
اقتصاد دانش بنیان	۶/۱۷
توسعه و ترویج استاندارد	۵/۴۴
افزایش ذخایر راهبردی نفت و گاز	۴/۹۸
سهم بری کلیه عوامل در زنجیره تولید تا مصرف	۴/۷۳
اجرای کامل هدفمندی یارانه‌ها	۴/۷۱

مأخذ: یافته‌های تحقیق

۶. نتایج پژوهش

پژوهش حاضر با هدف شناسایی عوامل تأثیرگذار در تحقق اقتصاد مقاومتی انجام شده است. برای این امر، ابتدا با رویکرد گسترده به مطالعات مرتبط و واکاوی اقتصاد مقاومتی مطابق فرمایشات مقام معظم رهبری، پرداخته شد و سپس شاخصهای ۲۴ گانه سیاستهای کلی اقتصاد مقاومتی به عنوان عوامل بالقوه تأثیرگذار تهیه شد و سپس عوامل مهم و تأثیرگذار در اقتصاد مقاومتی با استفاده از روش دیماتل استخراج و اولویت بندی گردید. این روش با در نظر گرفتن روابط تأثیرپذیری و تأثیرگذاری بین متغیرها، عوامل مؤثر در تحقق اقتصاد مقاومتی را به نحو کارتری مشخص می کند.

در پاسخ به این سوال که اولویت بندی عوامل مؤثر در تحقق اقتصاد مقاومتی چگونه است؟ به این شرح است که اثرگذارترین شاخص در اقتصاد مقاومتی ایجاد هماهنگی در سیاستهای اقتصاد مقاومتی است. به عبارتی ایجاد هماهنگی در سیاستهای اقتصاد مقاومتی در کشور، موثرترین عامل از میان سایر عوامل شناخته شد و افزایش تولید داخلی نهادهای و کالاهای اساسی در یک کشور تأثیر پذیرترین عامل در سیاستهای کلی اقتصاد مقاومتی عنوان گردید؛ در ادامه با توجه به عوامل بعدی، استفاده از ظرفیت‌های هدفمندی یارانه‌ها، اقتصاد دانش بنیان، روان سازی نظام توزیع و قیمت و نظارت در بازار، اصلاح الگوی مصرف و مدیریت مصرف، شفاف سازی و سالم سازی اقتصاد، صرفه جویی در هزینه‌های عمومی کشور، استاندارد سازی کلیه محصولات داخلی، تقویت فرهنگ جهاد اقتصادی در تولید، افزایش ذخایر راهبردی نفت و گاز، اصلاح نظام درآمدی دولت و توسعه مناطق آزاد و ویژه اقتصادی عامل مهم در اثرگذاری بیشتر در سیاستهای کلی اقتصاد مقاومتی هست. به دنبال اثرات این عوامل که در این پژوهش به عنوان عوامل اثرگذار معرفی شده‌اند، به ترتیب مقوله‌های دیگر نظیر مقابله با ضربه پذیری درآمد حاصل از صادرات نفت و گاز، تامین امنیت غذا و دارو، توسعه پیوندهای راهبردی با کشورهای جهان و منطقه بویژه همسایگان، حمایت همه جانبه هدفمند از صادرات کالا و خدمات، اصلاح و تقویت همه جانبه نظام مالی، افزایش سالانه سهم صندوق توسعه ملی، محوریت رشد بهره‌وری اقتصاد، گفتمان سازی اقتصاد مقاومتی، افزایش ارزش افزوده صنایع نفت و گاز و فراوردهای آن، توسعه کار آفرینی و سهم بری کلیه عوامل در زنجیره تولید تا مصرف تحت تأثیر سایر شاخص‌های اقتصاد مقاومتی قرار می گیرد.

بنابراین به منظور واکاوی عوامل اثرگذار و اثر پذیر می توان عوامل اثرگذار را عوامل علی و عوامل اثر پذیر را عوامل معلولی در نظر گرفت که نمودار شمایی از عوامل علی و معلولی را به تصویر کشیده است.

نمودار-۱. شمایی از روابط علی و معلولی در سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی

ماخذ: یافته‌های تحقیق

با توجه به نتایج حاصله که هماهنگی در سیاست‌های اقتصاد مقاومتی مهمترین شاخص در شرایط فعلی عنوان شد، پیشنهاد تشکیل کمیته یا کارگروهی برای هماهنگ ساختن کلیه بخش‌های مربوطه در این زمینه را در کشور، که نگاه جامع‌الاطرف به موضوع داشته باشند ضروری شناخته می‌شود. این پژوهش استفاده از روش‌های تصمیم‌گیری چند معیاره را برای شاخص‌های اقتصاد مقاومتی با استفاده از نظر خبرگان دانشگاهی جمع‌آوری و پردازش گردیده است و تف‌سیر بیشتر نتایج حاصل به عهده خوانندگان محترم است و نتایج و روش تحقیق تا حدودی می‌تواند در جهت توسعه مبانی نظری مورد استفاده و در جهت برنامه‌ریزی برای تحقق اقتصاد مقاومتی راهگشا باشد. ولی باز هم این تحقیق دارای محدودیت‌های داشته است، از جمله اینکه خبرگان بر اساس دیدگاه خودشان ابراز نظر داشتند و از سوی دیگر نتایج این پژوهش بایستی با در نظر گرفتن محدودیت ذاتی ابزار پرسشنامه تفسیر گردد.

اگر چه این تحقیق تلاش کوچکی در زمینه تبیین برخی جنبه‌های اقتصاد مقاومتی است ولی می‌توان گفت که این محث از جامعیت زیادی برخوردار است لذا با نگاه اقتصاد مقاومتی می‌توان با شرایط موجود تصمیمات را اتخاذ نمود، در این روش ناملازمات و تحریم‌ها جزء محدودیت‌های اصلی مسئله شناخته شده و هیچگاه بدون در نظر گرفتن آنها مسئله را حل نمی‌کنیم اگر چه با رفع مشکلات، مسئله دارای ابعاد مناسب تری خواهد داشت و مطمئناً نقاط بهینه و به تبع آن برخی اولویت‌ها تغییر خواهند کرد. اما به عنوان مسئله پیش رو می‌توان رتبه بندی و تعریف زنجیره مولفه‌های اصلی اقتصاد مقاومتی را به خوانندگان پیشنهاد کرد به عبارت دیگر آنکه اصول اقتصاد مقاومتی از نظر تقدم و تاخر و استقلال چه رابطه ای با هم دارند و در نتیجه طراحی گراف رسیدن به اهداف اقتصاد مقاومتی قابل انجام است.

منابع

- اصغری‌پور، محمد جواد (۱۳۸۲). *تصمیم‌گیری گروهی و نظریه بازیها با نگرش تحقیق در عملیات*. انتشارات دانشگاه تهران.
- دانش‌جعفری، داوود (۱۳۹۲). *اقتصاد مقاومتی، مفاهیم، قلمرو و راهکارها*. نقش حماسه اقتصادی و واکاوی ابعاد دفاعی-امنیتی آن (ص. ۲-۲۱)، تهران: مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی-گروه آماد و فناوری دفاعی.
- سیف، اله مراد (۱۳۹۱). *الگوی پیشنهادی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران (مبتنی بر دیدگاه مقام معظم رهبری)*. فصلنامه علمی و پژوهشی *آفاق امنیت*. سال پنجم. شماره شانزدهم.
- عربی، حسین (۱۳۹۲). *اقتصاد مقاومتی در بیانات مقام معظم رهبری*. فصلنامه سیاست کلان (دبیر خانه مجمع تشخیص مصلحت نظام)، سال دوم، شماره دوم.
- قربانی، پیمان (۱۳۹۳). *وظایف بانک مرکزی در قبال اقتصاد مقاومتی*. بیست و چهارمین همایش سالانه سیاست‌های پولی و ارزی. پژوهشکده پولی و بانکی. خرداد ۱۳۹۳.
- قیاسوند، ابوالفضل و همکاران (۱۳۹۳). *گزارش درباره سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، مروری بر ادبیات جهانی درباره تا آوری ملی*. دفتر مطالعات اقتصادی مرکز پژوهش‌ها مجلس شورای اسلامی. شماره مسلسل ۱۳۵۸۲.
- کریم، محمد حسین؛ صفدری نهاد، محمود؛ امجدی پور، مسعود. (۱۳۹۳). *توسعه کشاورزی و اقتصاد مقاومتی، جایگزین نفت*. فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان. دوره ۲. شماره ۶.
- Briguglio, Lino, Gordon Cordina, Nadia Farrugia and Stephanie Vella. (2008). **Profiling Economic Vulnerability and Resilience in Small States: Conceptual Underpinnings Economics Department. University of Malta.**
- Lee, W. S., Huang, A. Y., Chang, Y. Y., Cheng, C. M.; (2011). **Analysis of decision making factors for equity investment by DEMATEL and Analytic Network Process. Expert Systems with Applications, 38(7): 8375-8383.**
- Lin, C. J., Wu, W. W. (2008). **A Causal Analytical Method for Group Decision-Making under Fuzzy Environment. Expert Systems with Applications, 34(1): 205-213.**
- Rose, Adam. (2004). **Defining and Measuring Economic Resilience to Disasters. Disasters Prevention and Management, Vol. 13, No. 4.**
- Thakkar, J., Deshmukh, S. G., Gupta, A. D., Shankar, R. (2007). **Development of a Balanced Scorecard an Integrated Approach of Interpretive Structural Modeling (ISM) and Analytic Network Process (ANP). International Journal of Productivity and Performance Management, 56(1): 25-59.**

Trevithick, S., Flabouris, A., Tall, G., Webber, C. (2003). **International EMS systems: New South Wales.** *Australia, Resuscitation*, 59 (2): 165-70.

Wu, W. W., Lee, Y. T. (2007). **Developing global managers' competencies using the fuzzy DEMATEL method.** *Expert Systems with Applications*, 32 (2): 499-507.

Analysis of the Causal Relationships between Indicators of General Policies of Resistive Economy by Utilizing Multiple Criteria Decision Making (DEMATEL Approach)

Alireza Moghtadaei, Abdollah Yavaran Bakhshayesh

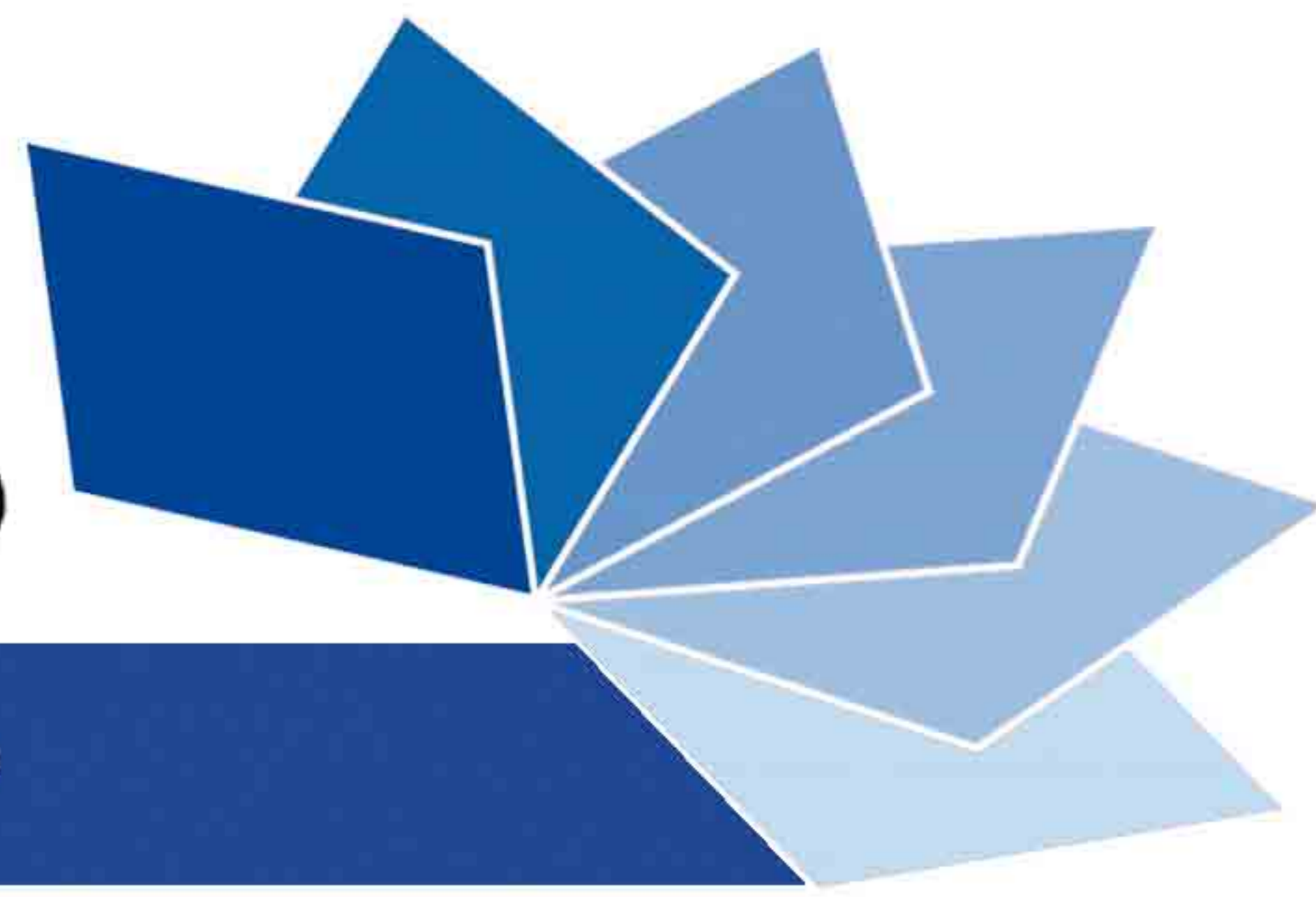
Received: 12 June 2015

Accepted: 21 August 2016

Finding Casual relationships and prioritizing these relationships in Resistive Economy s indicators can give policy makers a better understanding about the situation and thereby they can make better plan and decisions. So in this research to find Casual relationships and prioritize 24 indicators of Resistive Economy we utilized Multi Criteria Decision Method and we assessed correlations of factor by DEMATEL. For the purpose, as potential factors the total 24 indicators of Resistive Economy policy gathered in a questionnaire, then answers which received from experts analyzed by MATLAB software. Findings showed ,the most influential index, is coordination of economic policies and the index of increased domestic production inputs and basic commodities in the country is ,the most affected factor.

JEL Classification: *C88, D79, H10*

Keywords: Resistive economy, economic resilience, affecting and affected indicators, DEMATEL technique, multi-criteria decision making.

- آینده پژوهی سازمان های دولتی ایران متناسب با اقتصاد مقاومتی
محمد مبینی، غلامرضا معمارزاده طهران ۱
- تحلیلی بر روابط علی بین شاخص های سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی
بارویکرد تصمیم گیری چندمعیاره دیماتل
علیرضا مقتدایی، عبدالله یاوران بخشایش ۳۳
- اثرات فساد مالی بر درون زایی اقتصاد ایران؛ در راستای سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی
وحید شقاقی شهری، محمدحسین کریم ۶۳
- تبیین رویکردها و مؤلفه های سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی
بررسی موردی: تبیین بند دوازدهم سیاست ها؛ مؤلفه دیپلماسی اقتصادی
یاسر سلیمانی، سعید سیدحسین زاده یزدی ۹۱
- بررسی مؤلفه های اقتصاد مقاومتی در نظام درآمدی دولت و تأثیر آن بر رشد اقتصادی ایران
نیره راثی، سیدجمال الدین محسنی زنوزی ۱۱۵
- تعیین جایگاه ایران در منطقه از منظر اقتصاد دانش بنیان بر پایه الگوریتم خوشه بندی
جواد نوری، علی بنیادی نایینی، محمد اسماعیل زاده ۱۳۳
- اقتصاد مقاومتی و راه های دستیابی به آن
محمد نوفرستی ۱۵۷
- میزان تمایل به مصرف کالاهای داخلی مصرف کنندگان ایرانی از دیدگاه اقتصاد مقاومتی
احسان حدیدی، عفت حدیدی زواره، اسفندیار دشمن زیاری ۱۶۹

- 1 The Futures Study of Public Organization in accordance with the Requirements of Resilient Economy
Mohammad Mobini, Gholamreza Memar zade
- 33 Analysis of the Causal Relationships between Indicators of General Policies of Resistant Economy by Utilizing Multiple Criteria Decision Making (DEMATEL Approach)
Alireza Moghtadaei, Abdollah Yavaran Bakhshayesh
- 63 Corruption and Endogenous Economy; in accordance with Resistant Economy (Case Study: Iran)
Vahid Shaghaghi Shari, Mohammad Hossein Karim
- 91 Explaining the Approaches and Components of Resistant Economy (CASE STUDY: Explaining the 20th Article of policies: The Components of Economic Diplomacy)
Yaser Soleimani, Saeid Seyed Hosseinzade Yazdi
- 115 Examining the Resistant Economics Components in the Government Revenue and its Impact on Economic Growth
Nayere Rasi, S. Jamaledin Mohseni Zenouzi
- 133 Determining Iran's Position in the Region from the Perspective of Knowledge Based Economy based on Clustering Algorithm
Javad Noori, Ali Bonyadi Naeni, Mohammad Esmailzadeh
- 157 Resistant Economy and How It Could Be Achieved
Mohammad Noferesti
- 169 Tendency Rate to Use the Domestic Commodities in Iran According to Resistant Economy Point of View
Ehsan Hadidi, Effat Hadidi Zavareh, Esfandiar Doshmanziari